

Kort verslag forumdiscussie tijdens het SURFshare Open Access Seminar 'Toegang tot de Toekomst'

Beurs van Berlage, 2 feb. 2010

Op dinsdag 2 februari 2010 organiseerde SURF en de SURFshare community het Open Access seminar 'Toegang tot de toekomst', in de Beurs van Berlage in Amsterdam. Samen met belangrijke stakeholders is teruggeblikt op het afgelopen jaar, dat in het teken stond van [Open Access](#), en stonden we stil bij wat er allemaal is bereikt en werd er een blik vooruit geworpen naar de toekomst.

De forumdiscussie werd gevoerd met Jos Engelen (voorzitter NWO), Doekle Terpstra (voorzitter HBO-raad), Philip Eijlander (rector magnificus UvT en voorzitter rectorencollege), Paul Doop (CvBlid UvA/HvA), Vincent Icke (professor UL/UvA) en Derk Haank (CEO Springer) onder leiding van Frenk van der Linden (journalist, interviewer).

Discussieleider Fr nk van der Linden opende de forumdiscussie met een rondje standpuntbepaling, waarin de panelleden konden vertellen hoe ze over de problematiek dachten.

Vincent Icke: "Het gaat hier vanmiddag over geld." Die uitspraak leidde al snel naar het onderzoek waarin de meerkosten voor Nederland van het huidige publicatiesysteem op 133 miljoen werden geschat. Een vertegenwoordiger van Elsevier in de zaal vond dat desgevraagd onrealistisch, omdat het onderzoek uitging van een situatie waarin Open Access wereldwijd gold.

Icke las voor wat hij in 1997 had geschreven in een column: dat hij niet publiceerde voor "keuteltellers" en dat een bedrijf als Reed Elsevier een "gladjanus" was. Een vertegenwoordiger van het Nederlands Uitgeversverbond in de zaal reageerde desgevraagd dat Springer verstandig bezig was: uitgevers moesten als ondernemers naast licenties ook gewoon diensten willen verkopen. Dat kon vele vormen hebben, inclusief betalen voor peer-review als daar vraag naar is.

Philip Eijlander verklaarde dat de rectoren het eens waren. "Dat is al heel wat in het rectorencollege." Ze vonden unaniem dat Open Access uitgangspunt moest zijn, maar peer-review daarbij behouden moet worden. Kwaliteit moet gegarandeerd, evenals toegang; ook om disciplines te kunnen verbinden. De kosten van abonnementen zijn soms de pan uit gerezen, maar uitgevers zijn aan het veranderen. Het publiceren moet "netjes" worden geregeld, via goede afspraken met auteurs en uitgevers. Belangrijk is dat het systeem simpel en laagdrempelig wordt gemaakt, onder meer door koppeling met Metis.

Derk Haank verklaarde zich neutraal: hij had gewoon een winkel te runnen en het maakte hem niet uit wie betaalde: de auteur of de bibliotheek. Zolang de uitgever zijn verantwoordelijkheid voor kwaliteit maar kon waarmaken.

Paul Doop zei dat het panel de taak had om een misverstand uit de wereld te helpen: auteursrecht betekent in de academische wereld iets anders dan in de platenindustrie. Hij prees de stap die NWO had gezet, maar wilde een eind aan de vrijblijvendheid. Daarom moest in de nieuwe CAO worden opgenomen dat onderzoekers altijd toestemming gaven voor Open Access.

Doekle Terpstra zei dat de HBO-raad de Berlin Declaration met volle overtuiging had ondertekend. Hoewel het hbo een relatieve nieuwkomer was in de onderzoeksweld, wilde het volop participeren.

De feitelijke discussie startte met een verklaring van Eijlander, dat hij best wilde betaken voor diensten van hoge kwaliteit, maar niet te veel. Over de hoogte van die kosten moest gepraat worden. De Elsevier-vertegenwoordiger in de zaal verklaarde hierop dat de dienstverlening van zijn bedrijf nu veel beter was

dan vijf of tien jaar geleden. Icke bevestigde dat, maar voegde toe dat een deel van het onderzoeksgeld kwam van sponsoring door grote bedrijven en dus buiten de democratische controle viel. Hoe gaan we daarmee om? Haank vond dat geld op zich niet vies was: het is een essentieel productiemiddel. Voorheen was de discussie over Open Access bijna een religieuze oorlog. "Het debat wordt nu veel volwassener gevoerd. Ik durf te beweren: als er tot nu toe geen publicaties waren geweest en we zouden nu beginnen met het uitgeven van artikelen, dan denk ik dat we zouden gaan voor het Open Access-model: dat de funding-authority's betalen. Maar de practicaliteit is dat we zitten met een ander systeem. Om van A naar B te komen – ga maar een belastingsysteem in Nederland veranderen: dat is een helse toer. We zullen er alles aan doen om mee te werken, maar laten we niet het kind met het badwater weggooien en zeggen dat we alleen succesvol zijn als we eindigen met complete Open Access. Er zijn tussenstappen die al zoveel beter zijn dan wat we tien jaar geleden hadden dat we ook onze zegeningen moeten tellen." Prof. Martijn Katan (VU) vond dat 90% van de tijdschriften naar Open Access moest, maar tekenende aan dat de medische toptijdschriften zoals de New England Journal of Medicine helemaal niet duur waren en een belangrijke norm- en agendastellende rol vervulden in een vakgebied waar de farmaceutische industrie als onderzoekssponsor grote macht heeft. Als ze afhankelijk werden van betaling door auteurs, werden ze daarmee ook afhankelijk van diezelfde industrie. "We zouden de enige dijk afgraven die ons beschermt."

Eijlander vroeg zich ook af hoe de onafhankelijkheid en toegankelijkheid van onderzoek gegarandeerd kan worden bij publiek/private financiering. Maar ook daar moet het principe van Open Access gelden. Je moet dan de peer-review organiseren.

Doop constateerde dat we in een overgangsmoedel zitten. Er moet vaart in de ontwikkelingen blijven, onder meer om ook data toegankelijk te krijgen. Ondertussen goede spelregels hanteren.

Van der Linden hield een stemming in de zaal over het verplichten van Open Access. Er gingen maar heel weinig handen omhoog. Ook Leo Waaijers was er niet voor: er moest eerst een goed alternatief zijn voor onderzoekers. In veel disciplines is die er nog niet. Maar we moeten niet passief wachten tot de uitgevers met alternatieven komen. Daar kunnen we tenders voor uitschrijven. Dan kun je tegen auteurs zeggen: "Daar-en-daar kun je terecht en nu ga je het doen ook!"

Terpstra dat verplichting alleen via individuele afspraken kon worden vastgelegd. Icke was ook tegen: een verplichting moet je controleren en dat leidt tot een Big Brother-situatie.

Doop verdedigde zijn voorstel. Het ging hem vooral om het normerend effect: je tekent voor Open Access als je in dienst treedt. Bij het MIT is het ook verplicht. We moeten onderzoekers goed informeren over deze materie en Open Access gemakkelijk maken. Nu zijn ze blij te worden gepubliceerd en denken er niet over na.

Eijlander: als het Open Access-budget niet wordt gebruikt hebben we een probleem. Ik denk dat de transitie onomkeerbaar is en vanzelf gaat, als de financiële barrières even worden weggenomen. Hij dacht overigens dat het financieel voordeel beperkt zal zijn: het is meer een verschuiving van openbare budgetten. Open Access mag niet verplicht worden waar het kwalitatief nog niet goed is ontwikkeld.

Annie Vogtländer [sp?] van Blue Insights: als je publiceert in een prestigieus tijdschrift heb je het grootste bereik. Dat mag je niet tegenhouden. Doop: die tijdschriften zijn vaak te duur voor huisartsen en onderzoekers in arme landen. Paul Witteman [sp?] (Un. Leiden): als je Open Access publiceert en/of in repository's te vinden bent, gaat je citatie-index omhoog, doordat je beter te vinden bent. Dat is een meetbaar voordeel, waarmee je mensen motiveert. Terpstra vond dat een betere aanpak dan verplichten: dat zou contraproductief kunnen werken.

Katan [?]: in de medische sector is een deel meteen al Open Access (PLOS), en het meeste wat wordt gepubliceerd is nu al na een paar jaar voor iedereen toegankelijk, ook voor mensen in arme landen. Die krijgen vaak ook korting op tijdschriften, of ze kunnen een los artikel kopen. Zo vreselijk dicht is dat hek dus ook niet.

Icke vond dat de citatie-index gebaseerd was op dorpsroddel: in tegenstelling tot veel Open Access-tijdschriften geldt Nature onder "keutelellers" als prestigieus, maar het is eigenlijk geen echt wetenschappelijk tijdschrift.

Eijlander vond het belangrijk dat Open Access makkelijk moest worden gemaakt en dat belangrijke onderzoekers het goede voorbeeld geven: dat had in Tilburg goed gewerkt, onder meer via speciale brochure. Al is in Tilburg de technische en medische hoek niet vertegenwoordigd.

Dick van Zaanen (bibliothecaris Wageningen) signaleerde twee belangrijke hinderpalen voor Open Access: geld en reputatie. Met het Springer-model kan de overstap budgetair neutraal worden gemaakt, maar uiteindelijk streeft elke onderzoeker naar prestige, uit ijdelheid en om meer onderzoeksbudget te krijgen. Ze willen hun reputatie dus vestigen. Hoe regel je dat bij Open Access? Moet je publiceren via Open Access apart laten meetellen bij beoordeling?

Haank waarschuwde geen wonderen te verwachten: toen Springer het voor Nederlandse auteurs mogelijk maakte om gratis Open Access te publiceren zag hij geen enorme toename: door reputatie-aspect. Er zijn nog niet overall goede alternatieven. Pas verplichten als je geen vooruitgang meer ziet, maar die is er nu wel degelijk. Biomed Central heeft een explosie aan artikelen. Als je het nu gaat verplichten krijg je een tegenbeweging van mensen die nu nog niet aan de beurt komen.

Gepke Uiterdijk [sp?] (AMC): het financiële systeem van onderzoek hangt heel zwaar aan publicaties. In een overgangssituatie moet dat dus meeveranderen met wat we aan Open Access mogelijk maken.

Haank zag wellicht een compromis: in meeste sectoren huidige systeem handhaven, maar na twaalf maanden alles verplicht open stellen voor iedereen. "Dat is al heel veel beter dan we tot voor kort hadden. Alle uitgevers hebben al gezegd dat ze eraan mee willen werken."

Eijlander vond dat geen gekke tussenroute. Er zijn nu twee beoordelingscriteria: peer-review en impactfactor; het zou raar zijn om Open Access daaraan toe te voegen.

Engelen: Als het dan niet vanzelf gaat, wat ik nog steeds hoop, wil ik in een overgangperiode een kunstmatige impactfactor introduceren. Die van Nature wil ik dan reduceren, en die van nieuwe Open Access-tijdschriften tijdelijk verhogen, mits ze adequate peer-review hebben.

Hoe lang wil hij het aankijken? Nog 1 à 2 jaar. En dan moeten alle haken en ogen goed in beeld zijn: de inhoudelijke, maar ook die van het 'keuteltellen'.

Vraag van Waaijers aan Haank: "Zouden de uitgevers na die twaalf maanden het echte gepubliceerde artikel willen vrijgeven? Dat is essentieel." Haank aarzelt: "Ik heb in mijn leven al teveel weggegeven... Maar als het er niet toe leidt dat het hele systeem om zeep wordt geholpen, dan wil ik er alles aan doen om dat mogelijk te maken."

Tot slot vroeg Van der Linden de zaal en de panelleden om elk een droommaatregel te noemen die de transitie kan bevorderen.

Jules van Rij [sp?] (Un. Groningen): de beperking zit nu in de citatiedatabases. Met ICT kun je nu zien wie wat leest. Dat biedt een beter oordeel over de status van een publicatie. Icke verwijst naar Tim Berners-Lee, die pleit voor publiceren in de vorm van een blog, waar mensen kunnen reageren: op die manier ontstaat de kwaliteitsmeting vanzelf. De zaal reageert met applaus.

Saskia de Vries (AUP): als tussenstap zouden medewerkers verplicht kunnen worden onder Creative Commons te publiceren. Doop: dat is een goed alternatief. Maar eigenlijk vind ik het vanzelfsprekend om je materiaal voor een breed publiek toegankelijk te maken. We praten nu met alle betrokken partijen om het ideaal dichterbij te brengen.

Haank: Springer moet Elsevier kopen, voor 1 euro of zo.

Terpstra: we moeten samen meerwaarde organiseren met Open Access.

Icke: ik realiseer me nu dat hbo en wo punten zijn op een continuüm. Er is vaak gezegd dat we met ons allen betalen voor het onderzoek. Dan zou dat ook inhoudelijk vaker toegankelijk moeten zijn voor gewone mensen.

Openstellen na twaalf maanden, ook van onze meetgegevens, doen wij astrofysici altijd. Daarmee laten we zien dat we eerlijk en open zijn, of we gesponsord worden of niet. Dat stimuleert onderzoekers ook tot snel publiceren, en dat is zeer heilzaam.

De video registratie van deze forumdiscussie is te vinden op

www.surffoundation.nl/nl/themas/openonderzoek/OpenAccess/Pages/OpenAccessSeminar.aspx